

ВІДГУК

офіційного опонента **БІДЮК НАТАЛІ МИХАЙЛІВНИ**
про дисертацію **ДЕМЧЕНКО ОЛЬГИ МИКОЛАЇВНИ**

«Педагогічні умови формування умінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів закладу вищої освіти морського транспорту», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки. Актуальність проблеми дослідження О. М. Демченко не викликає сумніву, оскільки зумовлена внутрішніми та зовнішніми детермінантами розвитку професійної освіти, науки та практики. До зовнішніх чинників належать: соціально-економічні перетворення і розширення міжнародного співробітництва; розвиток сучасної інфраструктури та морського транспорту, інформаційно-комунікаційних технологій; зовнішня трудова міграція українських моряків; відродження торговельного мореплавства та ефективна реалізація національних інтересів держави й ін. Внутрішні фактори пов'язані з міжнародними вимогами до професійної мобільності та конкурентоздатності фахівців морського флоту на сучасному ринку праці, потребами у фахівцях з високим рівнем сформованості іншомовної професійної компетентності тощо. Професійна діяльність фахівців морського флоту пов'язана із роботою у складі багатонаціональних екіпажів (майже 80% світового торговельного флоту є багатомовними або багатоетнічними), або забезпеченням функціонування іноземних суден, де основним засобом міжособистісного чи групового спілкування, функціональної комунікації та регуляції професійної діяльності є іноземна (професійна) мова. Відтак постає необхідність у якісній іншомовній підготовці майбутніх фахівців у ЗВО морського транспорту. Результати аналізу стану іншомовної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО морського транспорту засвідчили, що випускникам бракує культури професійного спілкування іноземною мовою, відповідних мовленнєвих умінь та комунікативних стратегій спілкування, що забезпечують ефективну комунікативну взаємодію у професійному середовищі. З огляду на вище зазначене, дисертантка пропонує шляхи удосконалення іншомовної підготовки студентів ЗВО морського транспорту (майбутніх судноводіїв, судномеханіків та електромеханіків), серед яких нагальними є створення ефективних педагогічних умов формування умінь професійного спілкування іноземною мовою, розроблення та впровадження комплексу методичних заходів та діагностичного інструментарію. Це дозволить студентам ЗВО морського транспорту повною мірою реалізовувати свій фаховий потенціал в іншомовному професійному середовищі та використовувати сучасні іншомовні інформаційні джерела для підвищення свого професійного рівня, здійснюючи повноцінну комунікацію іноземною мовою і, за необхідності, відпрацьовувати набуті професійні навички за кордоном під час проходження плавальної практики.

Дослідження *відповідає державним документам* про вищу освіту й виконане відповідно до наукової теми кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти «Формування професійної мобільності фахівця

соціально-педагогічної сфери в системі багатоступеневої підготовки» (номер державної реєстрації 0108U003295), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Тему дисертації затверджено вченою радою Ізмаїльського державного гуманітарного університету (протокол № 1 від 30 січня 2011 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук при НАПН України (протокол № 2 від 22.02.2011 р.).

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. Дисертанткою *вперше виявлено й науково обґрунтовано* педагогічні умови формування умінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів ЗВО морського транспорту (усвідомлення майбутніми фахівцями морського флоту ціннісного ставлення до компетентного іншомовного професійного спілкування; діалогізація форм освітньо-професійної діяльності як ресурсу розвитку вмінь професійного іншомовного спілкування у майбутніх бакалаврів морського транспорту; забезпечення студентоцентрованості методичного ресурсу формування умінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів ЗВО морського транспорту; реалізація контекстного навчання студентів у практико-орієнтовній освітньо-професійній діяльності); *з'ясовано сутність феномену «сформованість умінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів ЗВО морського транспорту»*; *визначено* (професійно-специфічний, інтегральний, соціокультурний, стратегічний) компоненти, критерії (мотиваційно-професійний, досконалості, соціокультурно-стратегічний) із відповідними показниками; *схарактеризовано* рівні сформованості вмінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів ЗВО морського транспорту (високий (творчий), достатній (частково-репродуктивний), базовий (репродуктивний), низький (пояснювально-ілюстративний)); *розроблено й перевірено* модель формування умінь професійного спілкування іноземною мовою у майбутніх фахівців морського транспорту (когнітивно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, професійно-творчий етапи); *уточнено* сутність понять «професійна діяльність фахівців морського флоту», «уміння професійного спілкування іноземною мовою», «уміння професійного спілкування іноземною мовою студентів ЗВО морського транспорту»; *подальшого розвитку* дістала методика іншомовної професійної підготовки студентів у ЗВО морського транспорту.

3. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробленні: діагностувальної та експериментальної методик для вимірювання рівнів сформованості вмінь професійного спілкування у студентів ЗВО морського транспорту; елективного курсу «Професійне спілкування фахівця іноземною мовою за міжнародними стандартами безпеки в морському транспорті»; різнорівневих творчих завдань і кейсів; методичних рекомендацій «Формування у студентів умінь професійного спілкування іноземною мовою: організаційно-методичні орієнтири» для викладачів навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки і студентів, судноводіїв-практиків, механіків-практиків і слухачів курсів підвищення кваліфікації в мережі післядипломної освіти. Результати дослідження можуть бути використані в роботі викладачів ЗВО під час розроблення науково-методичних посібників, а також у системі післядипломної підготовки самоосвіти й самопідготовки фахівців морського транспорту.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки і рекомендації є логічними, аргументованими, послідовними, змістовними. Проведений аналіз дисертації дає підстави стверджувати, що науковий та поняттєвий апарат дослідження визначено відповідно до вимог до такого рівня робіт і є достатнім для розв'язання окреслених завдань і поставленої мети. Не викликають заперечень коректно сформульовані суперечності, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Успішному розв'язанню завдань наукового пошуку сприяв використаний комплекс науково-педагогічних методів, зокрема теоретичних, емпіричних і математичної статистики (метод середнього значення, непараметричний критерій Пірсона χ^2). Зміст роботи та аналіз основних положень дисертації підтверджує досягнення мети і вирішення завдань дослідження. Висновкам та розробкам, які представлені в дисертації, властива повнота та логічність викладу, достатній рівень обґрунтованості й достовірності. Достовірність результатів, які були отримані, підкріплюється опрацюванням достатньої кількості джерел (298 найменувань, із них 68 – іноземною мовою), використанням здобувачкою сучасних методів дослідження, обґрунтованістю ключових положень дослідження, апробацією та впровадженням результатів дослідження у площину практичної діяльності морських ЗВО.

5. Оцінка структури та змісту дисертації, її завершеність. Структура роботи адекватно відображає траєкторію руху дослідницької думки. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел до кожного розділу і додатків. Основний текст дисертації становить 170 сторінок. Робота містить 21 таблицю, 3 рисунки, що обіймають 25 сторінок основного тексту. До списку використаних джерел увійшло 298 найменувань (із них 68 – іноземною мовою). Додатки (27) викладено на 60 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 264 сторінки. Побудова основних частин дисертації свідчить про логічність та завершеність викладу матеріалу. Обраний авторкою вектор дослідження надає роботі новизни і наукової цінності. Кожний із розділів дисертації характеризується певним внеском у вирішення проблеми формування умінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів ЗВО морського транспорту

У першому розділі «**Теоретичні засади професійної підготовки студентів закладу вищої освіти морського транспорту**» на основі аналізу феноменології іншомовної професійної підготовки студентів у морських ЗВО дисертанткою уточнено сутність понять «професійна діяльність фахівців морського флоту», «уміння професійного спілкування іноземною мовою», «уміння професійного спілкування іноземною мовою студентів закладу вищої освіти морського транспорту», з'ясовано сутність і структуру феномену «сформованість умінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів закладу вищої освіти морського транспорту».

Цілком компетентним є аналіз професійної діяльності та визначення важливих особистісних якостей майбутніх фахівців для роботи з конкретного фаху. Професійна діяльність фахівців морського флоту потрактована авторкою як багатофункційна професійна діяльність, що має певні особливості, зумовлені специфікою діяльності на морі і пов'язані з рівнем безпеки під час виконання

посадових обов'язків (звичайна ситуація, нетипова, мінлива, складна, екстремальна).

Науковий інтерес становить авторське визначення конструкту «уміння професійного спілкування іноземною мовою» як здатність здійснювати спілкування для вирішення комунікативних завдань за наявним комплексом навичок. У цьому випадку фахівець застосовує знання іноземної мови для чіткого і зрозумілого спілкування у виконанні професійних завдань, розв'язанні завдань і проблем, що виникають у процесі здійснення посадових функцій.

Дисертантка переконливо доводить, що вміння професійного спілкування іноземною мовою у здобувачів ЗВО морського транспорту передбачають здатність використовувати іноземну мову в письмовій та усній формах при виконанні безпосередніх професійних обов'язків в інтернаціональних екіпажах з одночасним дотриманням необхідних вимог як у штатних, так і в аварійних й екстремальних ситуаціях. Ключовими є уміння ведення радіо перемови у морському просторі. Вміння професійного спілкування іноземною мовою передбачають: обговорення навчальних і професійних ситуацій; публічні виступи із застосуванням відповідних засобів вербальної комунікації та адекватних форм ведення дискусій і дебатів; знаходження нової текстової, графічної, аудіо- та відеоінформації, що міститься в англомовних матеріалах; аналіз англомовних джерел інформації для виконання професійних завдань та прийняття професійних рішень; написання ділових та професійних листів, демонструючи міжкультурне розуміння та попередні знання у конкретному професійному контексті; переклад професійних текстів; користування двомовними термінологічними словниками, електронними словниками та програмним забезпеченням перекладацького спрямування тощо.

За результатами теоретичного аналізу О. М. Демченко обґрунтовано *компонентну структуру* вмінь професійного спілкування студентів ЗВО морського транспорту, що включає *професійно-специфічний, інтегральний, соціокультурний, стратегічний* компоненти. *Критеріями* сформованості вмінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів ЗВО морського транспорту визначено мотиваційно-професійний; критерій досконалості; соціокультурно-стратегічний критерій. Заслуговує на схвалення логічність аргументів щодо більшості визначених показників. Схарактеризовано високий (творчий), достатній (частково-репродуктивний), базовий (репродуктивний) та низький (пояснювально-ілюстративний) рівні сформованості вмінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів ЗВО морського транспорту.

У другому розділі **«Експериментальна робота із формування умінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів закладу вищої освіти морського транспорту»** визначено й науково обґрунтовано педагогічні умови формування умінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів ЗВО морського транспорту; розроблено модель, яку реалізовано за поетапною методикою (когнітивно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, професійно-творчий етапи).

Практичну цінність має розроблений дисертанткою та використаний діагностичний інструментарій, що дав змогу виявити труднощі, пов'язані з професійним іншомовним спілкуванням та з'ясувати доцільні організаційно-

методичні заходи щодо покращення рівня володіння іншомовним професійним спілкуванням. Анкетуванням виявлено усвідомлення вагомості володіння майбутніми фахівцями англійською як офіційною мовою спілкування на морі (50% опитаних вважають вміння іншомовної комунікації «дуже важливим», 43,75% «дуже важливим, але не першочерговим»). Уміння говоріння є найбільш важливим для досягнення успіху в роботі (67,08%), хоча найбільш вправними виявилися студенти у читанні (65,87%). Підтверджено значущість урахування потреб здобувачів вищої освіти як майбутніх фахівців у відборі змісту навчання, тобто кола типових комунікативних ситуацій.

З урахуванням експертного оцінювання (ранжування) дисертанткою цілком правомірно обґрунтовано *педагогічні умови* формування вмінь професійного спілкування іноземною мовою, а саме: усвідомлення майбутніми фахівцями морського флоту ціннісного ставлення до компетентного іншомовного професійного спілкування; діалогізація форм освітньо-професійної діяльності як ресурсу розвитку вмінь професійного іншомовного спілкування у майбутніх бакалаврів морського транспорту; забезпечення студентоцентрованості методичного ресурсу формування вмінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів ЗВО морського транспорту; реалізація контекстного навчання студентів у практико-орієнтовній освітньо-професійній діяльності. Для ефективної організації системної роботи з формування вмінь професійного спілкування іноземною мовою авторкою розроблено модель та методику формування вмінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів ЗВО морського транспорту, яка реалізована в межах трьох етапів: когнітивно-збагачувального, репродуктивно-діяльнісного, професійно-творчого.

Опис експериментального етапу дослідження, логіка подання його матеріалів, процедури збору емпіричних даних та перевірки їх достовірності відповідають меті і завданням дослідження.

Про педагогічну результативність визначених педагогічних умов та розробленої моделі свідчать довідки з Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія» (акт про впровадження № 0536 від 26.09.2017 р.), Дунайського факультету морського та річкового транспорту Державного університету інфраструктури та технологій (акт про впровадження № 19-а від 18.12.2017 р.), Національного університету «Одеська морська академія» (акт про впровадження від 30.08.2018 р.), Херсонської державної морської академії (акт про впровадження № 01-31/1785 від 17.09.2018 р.), Херсонської філії Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (акт про впровадження № 01-8/168 від 17.09.2018 р.).

Отже, в дисертації подано повний цикл дослідження – від теоретичного аналізу проблеми до широкого впровадження наукових результатів у практику. Основні наукові результати, теоретичні напрацювання та методичні положення, висновки є обґрунтованою системою ідей для вдосконалення змістово-процесуального компонента іншомовної професійної підготовки майбутніх фахівців морського флоту, зокрема у контексті формування вмінь професійного спілкування іноземною мовою. Висновки результатів дослідження синхронізують кожному із завдань і забезпечуються відповідними матеріалами.

6. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Позитивно оцінюючи наукове і практичне значення результатів дисертації висловимо *побажання і пропозиції*, врахування яких увиразнило б високий рівень викладу наукового матеріалу:

1. На наш погляд, дисертація лише б виграла, якби дисертантка проаналізувала окремі елементи зарубіжного досвіду іншомовної професійної підготовки фахівців морського транспорту.

2. Вважаємо, що назва першого розділу «Теоретичні засади професійної підготовки студентів закладу вищої освіти морського транспорту» є дещо ширшою за його зміст. На нашу думку, доцільно було б у назві розділу зробити акцент саме на іншомовній професійній підготовці студентів у морських ЗВО.

3. Виконуючи дослідження, дисертантка виокремлює наукові підходи до підготовки майбутніх фахівців морського транспорту та формування умінь професійного спілкування іноземною мовою (компетентнісний, комунікативний, контекстний, особистісно орієнтований). Водночас поза увагою дисертантки залишилися аксіологічний та соціокультурний підходи відповідно до визначених сутнісних характеристик умінь професійного спілкування та обґрунтованих педагогічних умов.

4. Вважаємо, що розроблена модель формування умінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів ЗВО морського транспорту (рис. 2.1.) потребує технічного та змістового доопрацювання, зокрема у моделі варто виокремити взаємопов'язані блоки, які характеризують та цілісно відображають процес формування умінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів ЗВО морського транспорту. Змістовий компонент моделі представлений лише елективним спецкурсом, хоча формування умінь професійного спілкування відбувалося також під час вивчення дисциплін «Англійська мова», «Англійська мова за професійним спрямуванням», окремих дисциплін професійного спрямування. Авторську модель доцільно було б представити також у змісті автореферату.

5. Позитивно оцінюючи розроблений дисертанткою елективний спецкурс, який, є наскрізним засобом реалізації педагогічних умов, дискусійним, на нашу думку, є визначений обсяг (1 кредит) та процес вибору цього курсу здобувачами, оскільки елективні (вибіркові) освітні компоненти лише формують індивідуальну освітню траєкторію здобувачів і задовольняють їхні навчально-пізнавальні інтереси та потреби.

6. На наш погляд, третя педагогічна умова «забезпечення студентоцентрованості методичного ресурсу формування умінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів ЗВО морського транспорту» та четверта педагогічна умова «реалізація контекстного навчання студентів у практико-орієнтованій освітньо-професійній діяльності» певною мірою за змістом і шляхами реалізації (під час практичної підготовки) є подібними, відтак їх логічно було б об'єднати.

Висловлені побажання і пропозиції не знижують загальної високої оцінки дисертації. Є підстави стверджувати про наукову зрілість дисертантки, демонстрацію високого рівня структурованості наукового мислення,

нестандартний підхід до аналізу порушених проблем, здатність до системного вивчення різних аспектів досліджуваних явищ і процесів

7. **Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях**
 Автореферат і опубліковані наукові 32 праці дисертантки ((30 одноосібних), із них 5 статей у наукових фахових виданнях України, 6 – у міжнародних наукових виданнях, 18 публікацій апробаційного характеру; 2 – додатково відображають наукові результати дослідження; 1 – методичні рекомендації) повною мірою відображають основний зміст, структуру, головні положення та висновки дисертації. Повний обсяг дисертації (264 сторінки) та обсяг основного тексту (170 сторінок) відповідають вимогам до написання кандидатських дисертацій.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота «Педагогічні умови формування умінь професійного спілкування іноземною мовою у студентів закладу вищої освіти морського транспорту» є самостійним теоретично і методично обґрунтованим, завершеним дослідженням актуальної проблеми. За якістю дослідження, рівнем наукової новизни одержаних результатів і їх практичною цінністю робота відповідає вимогам пунктів 9-15 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор – **Демченко Ольга Миколаївна** заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
 завідувач кафедри іншомовної освіти
 та міжкультурної комунікації
 Хмельницького національного університету

 Наталія БІДЮК

Підпис Бідюк Н. М. засвідчую:
 проректор з наукової роботи ХНУ

 Олег СИНЮК